
CÂTEVA AMENZI ÎN MOLDOVA

EPOCII FANARIOTE. ASPECTE FISCALE

de Dorin Dobrinu

Pe tot parcursul epocii medievale s-au folosit ca mijloace de represiune împotriva vinovaților în special pedepse corporale, dar unele dintre ele au fost transformate în amenzi. Banii astfel strânși au constituit un venit suplimentar pentru domnie sau pentru dregătorii acesteia.

Se poate afirma că amenzile au avut și rolul de a asigura moralitatea în societatea medievală, moralitate care să urmeze preceptele creștine. Principalele amenzi existente în Moldova fanariotă au fost: gloaba, deșugubina, pripasul și ciubotele, pe care le vom avea în atenție în continuare.

1. Gloaba

Gloaba a fost cea mai veche și mai des citată dintre amenzi¹. Episcopul Melchisedec credea că gloaba ar fi fost de origine română și că ar veni de la verbul *deglube* = despoi, iar globnicii erau cei care luau „ca gloabă cai (...) de multe ori cai foarte ordinari și slabi și, de aceea, a rămas în popor zicerea gloabă, ca un epitet de ocară pentru un cal rău”². I. Bogdan considera gloaba tot ca pe o amendă, susținând că etimologia se găsește în cuvântul vechi slav *глоба* = gloabă, amendă, iar *глобник* = globnic era slujbașul care aducea sau încasa gloabele³.

Se plătea gloabă pentru omucideri⁴, tâlhărie⁵, furt⁶, produceri de răni sângeroase⁷, bătăi⁸ și pentru „șugubini de femei”⁹.

¹ N. Grigoraș, *Principalele amenzi din Moldova în timpul orânduirii feudale (secolele al XV-lea - al XVIII-lea)*, în *AIIAI*, VI, 1969, p. 159. În studiul său, cercetătorul ieșean insistă mai mult asupra situației din secolele XV-XVII, referirile la perioada fanariotă fiind destul de rare.

² Melchisedec, *Chronica Hușilor și a Episcopiei cu asemenea numire dupe documentele Episcopiei și alte monumente*, București, 1869, p. 64.

³ I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, București, 1913, p. 596, *apud* N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 159.

⁴ T. Codrescu, I, 10, 1916, p. 151; *Condica lui Constantin Mavrocordat*, ediție cu introducere, note, indici și glosar alcătuit de C. Istrati, vol. II, Iași, 1986, p. 329; vol. III, Iași, 1987, p. 13.

⁵ Idem, vol. II, p. 30, 97-98, 112.

⁶ Idem, vol. III, p. 275-276.

⁷ A.V. Sava, *Documente privitoare la târgul și ținutul Orheiului*, București, 1944, p. 200.

În documentele din prima jumătate a secolului al XVIII-lea sunt indicate gloabele care erau acordate ca venituri unor dregători. De exemplu, marelui vornic al Țării de Jos îi reveneau gloabele care se strâneau din ținuturile situate în partea sudică a Moldovei¹⁰. Pârcălabii din ținuturile Orhei, Lăpușna și Soroca încasau gloabele din ținuturile lor¹¹, marele comis lua gloabele din Braniștea Iașilor¹², în vreme ce vornicilor de Poartă le reveneau cele din Iași, ținuturile Cârlișău și Roman¹³.

Gloabele din satele mănăstirești au fost acordate în bună parte mănăstirilor, pentru suplimentarea veniturilor lor¹⁴. În actele care includeau aceste danii erau trecute și poruncile către globnici ca să nu intervină în satele respective, întrucât „egumenul are treabă să-i judece și să-i certe pe cei vinovați și să-i și globească”¹⁵. Asemenea drepturi de a judeca și globi au fost acordate și episcopilor pentru satele din eparhiile lor¹⁶.

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea gloabele se plăteau atât în bani, cât și în natură. Valoarea unei gloabe varia după împrejurări, dar oricum ele erau foarte ridicate. De exemplu, preotului Ioan din Podoleni i se luaseră ca gloabă următoarele: episcopul Hușilor îi luase un cal care valora 50 de lei, mitropolitul Moldovei îi luase 46 de stupi și 20 de ocale de ceară „și altele”; dar nu era totul, întrucât clucerul Mardare îi luase și el 27 de vedre de vin¹⁷. Lui Cerbul, evreu din satul Bădiceni, ținutul Soroca, i s-au luat ca gloabă 35 de galbeni ungurești și un cal¹⁸.

În unele cazuri gloaba nu putea fi suportată nici chiar de către un sat întreg, cum s-a întâmplat înainte de 11 decembrie 1707, când oamenii din satul Cuciur, proprietate a Mănăstirii Putna, fugiseră pentru că se găsisse un om ucis în hotarul satului lor. Descoperindu-se ulterior ucigașul, domnitorul i-a anunțat că nu mai era cazul să se teamă de globnici și de „împrejurași”, îndemnându-i să se întoarcă chiar dacă ar fi fugit din țară¹⁹.

Domnii din secolul al XVIII-lea au încercat să limiteze sau chiar să desființeze practica luării de gloabe de la cei vinovați. În cea de-a doua domnie, Constantin Mavrocordat porunca ispravnicilor ca „gloabe, angării, clăci, prețu de un ban (...) de la nime să nu eie, afară de gloabele tâlharilor ce au poroncă, că pentru

⁸ *Ibidem*.

⁹ I. Antonovici, *Documente bărlădene*, vol. I, Bârlad, 1911, p. 6-7; *Condica lui Constantin Mavrocordat*, vol. III, p. 13.

¹⁰ *Idem*, vol. II, p. 329-330; vol. III, p. 108.

¹¹ A.V. Sava, *op. cit.*, p. 200.

¹² *Condica lui Constantin Mavrocordat*, vol. III, p. 127.

¹³ *Idem*, vol. II, p. 126.

¹⁴ *Idem*, vol. III, p. 69; *CDM*, vol. V, p. 282, 380; vezi și N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 161.

¹⁵ *CDM*, vol. V, p. 282, 370; *Condica lui Constantin Mavrocordat*, vol. III, p. 11.

¹⁶ *CDM*, vol. III, p. 228.

¹⁷ *Ibidem*, p. 359 (17 iunie 1739).

¹⁸ *CDM*, vol. II, p. 581-582.

¹⁹ N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. VI, București, 1904, p. 128.

aceea s-au oprit ca să nu judece pe tâlhari, că și globănit și judecători nu este cu cale”²⁰. În hrisovul din 23 noiembrie 1754, pentru stabilirea veniturilor fiecărei dregătorii, se arată că „șugubin, gloabe, fiind un obicei, un lucru urât”, se hotărâse desființarea lor²¹. Între „ponturile” date de Mihai Șuțu, la 18 martie 1795, pentru dregătorii ținuturilor, era și o referire la gloabe, stabilindu-se desființarea lor: „Gloabele ce obicinuiau a lua o samă din dregători de la cei care fac vreo vinovăție, cu totul să lipsească și nici un ban gloabă să nu se eie de la nimeni, ce pe acel care va urma vreo vinovăție după vina lui să se certe, fără strășnicie”²².

2. Deșugubina

Originea cuvântului se găsește în vechiul cuvânt slav *npunacumu* = moarte de om = *homicidium*, crimă de moarte. Deșugubina sau „șugubina” mare se plătea în primul rând pentru omucidere, iar cea obișnuită pentru tâlhărie și adulter²³.

Documentele din prima parte a perioadei fanariote, în care este menționată deșugubina, fac referire la acestea numai ca la o pedeapsă pentru adulter, numită și „gloaba pânticelui”²⁴. Dimitrie Cantemir relatează că părinții își sfătuiau fiii astfel: „fiul meu, păzește-te de furt sau de tâlhărie, căci de spânzurătoare n-am să te pot scăpa; cât despre împreunările oprite nu te paște nici o primejdie de moarte, atâta timp cât vei da bani pentru șugubinat”²⁵.

Din secolul al XVII-lea deșugubinarii au ajuns un fel de supraveghetori ai comportării locuitorilor din sate, misiunea lor fiind de a umbla din loc în loc, cercetând denunțurile privitoare la adultere și, după simulacre de procese, de a strânge deșugubinele²⁶.

Veniturile din deșugubină erau încasate de dregătorii cărora le erau repartizate, sumele fiind destul de mari. De exemplu, marele vornic al Țării de Jos încasa deșugubinele din partea de sud a Moldovei: „de fată mare 20 de lei, de muiere 12 lei, de la cei ce le vor fi făcut, iar de la femei numai ciobotele câte 2 ughi, pă obicei”²⁷.

Deșugubinele au fost desființate la începutul celei de-a doua jumătăți a secolului al XVIII-lea. La 23 noiembrie 1754, prin hrisov domnesc, se hotărâ desființarea, alături de gloabe, a deșugubinilor, considerate „un obicei, un lucru urât”²⁸. Ioan Th. Callimachi acorda, la 30 ianuarie 1760, un act lui Tănăsă Meleghie, vornicul de Poartă, în care se arată că mai înainte venitul vorniciei de Poartă era format din deșugubinele din ținuturile Romanului, Cârliștii și cele din Iași. Întrucât practica

²⁰ T. Codrescu, *Uricariul sau Colecțiunea de diferite acte care pot servi la istoria românilor*, vol. IV, Iași, 1857, p. 397.

²¹ Idem, *op. cit.*, vol. II, p. 271.

²² *Ibidem*, p. 63.

²³ N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 165.

²⁴ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, vol. III, p. 107-108.

²⁵ D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, 1973, p. 166.

²⁶ N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 166.

²⁷ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, vol. III, p. 107.

²⁸ T. Codrescu, *op. cit.*, vol. II, p. 271.

deșugubinilor – „acel rău și urât obicei” – se desființase în întreaga țară, ele fuseseră înlăturate și din ținuturile amintite. Pentru a compensa pierderea fostelor surse de venit ale vornicilor de Poartă, domnul le repartiza altele²⁹.

3. Pripasul

De-a lungul timpului s-au emis mai multe opinii despre pripas. Melchisedec susținea că pripasul ar veni de la verbul *npunacumu*, „cu înțelesul de a surprinde, de a veni cineva fără veste, pe neștiute”, și că pripășarii judecau neînțelegerile dintre locuitori pentru vitele străine, care se pripășiseră prin sate, pe care le dădeau reclamanților ori, în cazul lipsei acestora, le lua în folosul domniei³⁰. I. Bogdan dădea o explicație asemănătoare: *npunacъ*, *npunacин* = pl. vite de pripas, rătăcite, iar *npunauap-аръ* = pripășar, pl. *npunauapu-аре* = pripășari erau „dregătorii domnești care încasau gloabele pentru vitele de pripas, adică pentru vitele ce se găseau păscând pe locuri asupra cărora stăpânii lor nu aveau nici un drept”³¹. N. Grigoraș a dat o altă explicație pentru *pripas*, diferită de cele de mai sus. El arăta că pripasul este un cuvânt din limba slavă veche și înseamnă „rod, roadă, produs”, apreciind că acesta a putut constitui în Moldova o contribuție în natură, poate în animale, pentru anumite categorii de locuitori³².

În secolul al XVIII-lea mențiunile despre pripas nu sunt prea numeroase, toate referindu-se la vitele rătăcite. Veniturile de pe urma pripasurilor erau acordate unor dregători, specificându-se și valoarea sumei care trebuia încasată. Astfel, la 1 iulie 1741, Grigore al II-lea Ghica îi dădea un act marelui comis, Gligoraș Costache, atribuindu-i venitul pârcălăbiei de Braniște, între care „și pentru pripasuri de țară ori tătarăști, ori de ce parte de loc s-ar întâmpla, să aibă a lua de cal câte 1 ughi și de bou câte 1 leu și de vacă câte 2 potronici, după obicei”³³. Pripasul ajunge să fie mai degrabă o răscumpărare și nu o amendă propriu-zisă.

În privilegiile obținute de negustorii armeni din Polonia, se prevedea că pentru boii care se răzlețeau de cirezi în cârduri „să aibă a da colacul la cine ar găsi boii câte doi lei de cârd”, dar nu mai mult³⁴.

4. Ciubotele

Într-un studiu rezervat integral acestei amenzi, N. Stoicescu aprecia că *ciubotele* (corespunzător în Țara Românească era *treapădul*) au constituit un important venit al slujbașilor domniei, pe care îl plăteau acestora toți cei vinovați de nerespectarea unei porunci domnești sau a unei practici feudale, făcând astfel necesară trimiterea unui reprezentant al puterii centrale³⁵. Același autor identifică și o

²⁹ Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. XI, 1922, p. 134.

³⁰ Melchisedec, *Chronica Romanului și a episcopiei de Roman*, I, București, 1874, p. 169, *apud* N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 169.

³¹ I. Bogdan, *op. cit.*, vol. II, p. 602, 608, *apud* N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 169.

³² N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 172.

³³ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, vol. III, p. 127.

³⁴ *Ibidem*, p. 201.

³⁵ N. Stoicescu, *Treapădul și ciubotele în secolele XVI-XVIII*, în *RevIst*, 22, 2, 1969, p. 281.

deosebire între treapd și ciubote: primul termen ar fi indicat o deplasare făcută cu oarecare viteză, iar cel de-a doilea o răsplată necesară celui ce a făcut deplasarea pentru ciubotele stricate cu drumul³⁶.

În perioada fanariotă, ciubote se luau pentru neprezentare la judecată la termenul fixat³⁷, pentru întârziere la plata dărilor sau a altor contribuții fiscale³⁸, precum și ca și cheltuieli suplimentare la deșugubină³⁹. Ciubotele pentru deplasare erau socotite după distanța pe care trebuiau să o parcurgă trimișii domniei sau „pe ceasuri de cale”, achitându-se câte 20 de bani noi de ceas. Calculul ceasurilor se făcea de către boierul care întocmea cartea domnească⁴⁰.

În timpul celei de-a doua domnii a lui Constantin Mavrocordat în Moldova, s-a stabilit ca în cazul în care cineva nu se înfățișa la judecată în termenul fixat să plătească ciubote conform categoriei sociale căreia îi aparținea: 6 potronici „omul de frunte”, 3 potronici „al doile”, 5 parale cel „de al treilea mână”⁴¹. La stabilirea valorii ciubotelor se ținea cont și de poziția celor care le încasau. În privilegiul dat de Grigore al II-lea Ghica locuitorilor din Câmpulungul Moldovenesc, la 7 februarie 1736, se prevedea ca ei să plătească ciubote câte 3 galbeni copiilor de casă și doar 2 galbeni aprozilor⁴².

Cuantumul ciubotelor la deșugubină ne este cunoscut din mai multe documente din vremea celei de-a doua domnii moldovenești a lui Constantin Mavrocordat. Deșugubina plătită de bărbații care încălcau convențiile morale cu fete mari, cu femei măritate sau cu văduve era de 12 ughi, la care se adăugau alți 2 ughi plătiți de femei ca ciubote „feciorilor” însărcinați de dregători să încaseze darea⁴³.

Unele din amenzile înregistrate în secolele XV-XVII – este vorba de *osluh*, *hatalm*, *urma* (urmărirea rău făcătorilor), *tretina* și *ferâia*⁴⁴ – nu mai sunt menționate în cel de-al XVIII-lea veac.

Amenzile epocii fanariote, asemenea situației din perioada anterioară, au reprezentat o modalitate de a asigura moralitatea în societate, dar și surse de câștig pentru vistierie sau pentru funcționarii domniei. Ele erau foarte mari, uneori imposibil de plătit, ceea ce determina chiar fuga locuitorilor din satele lor. Domnii din secolul al XVIII-lea au încercat să reglementeze penalitățile, fie reducându-le cuantumul, fie desființându-le.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ CDM, vol. V, p. 329, 342; Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise (Documente slavo-române)*, vol. IV/2, Iași, 1915, p. 21.

³⁸ T. Bălan, *Documente bucovinene*, vol. VI, București, 1943, p. 35, 113.

³⁹ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, vol. II, p. 126, 293.

⁴⁰ T. Codrescu, *op. cit.*, vol. XIX, p. 344.

⁴¹ Idem, *op. cit.*, vol. IV, p. 406-407; *Condica lui Constantin Mavrocordat*, vol. II, p. 112.

⁴² T. Bălan, *Din istoricul Câmpulungului Moldovenesc*, București, 1960, p. 293-294. Hrisovul era confirmat de același domn, la 18 august 1784 (*Ibidem*, p. 295-296).

⁴³ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, vol. II, p. 124, 126.

⁴⁴ N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 162-174.

QUELQUES AMENDES DANS LA MOLDAVIE DE L'ÉPOQUE PHANARIOTE. ASPECTS FISCAUX

Résumé

A l'époque des Phanariotes, les amendes qui ont continué à être mentionnées dans les documents ont été *gloaba*, qu'on payait pour les homicides, le brigandage, le vol, la provocation de blessures saignantes, pour les coups et l'adultère; *deșugubina* était un châtiment pour l'adultère; *pripasul* a été au XVIIIe siècle une amende ou un rachat pour le bétail égaré; *ciubotele* étaient encaissées pour la non-présentation au jugement, au terme fixé, pour le retard des paiements, des impôts ou d'autres contributions fiscales.

Les amendes de la période phanariote, tout comme pendant la période antérieure, ont représenté une modalité d'assurer la moralité dans la société et en même temps elles étaient des sources de gain pour la trésorerie ou pour les fonctionnaires du Pouvoir. Elles étaient très grandes, parfois impossible de payer, ce qui déterminait la fuite même des habitants des villages. Les princes du XVIIIe siècle ont essayé de réglementer les pénalités, soit en réduisant leur quantum, soit en les supprimant.